

1.

Zagadnienie niepełnosprawności

1.1. Interpretacja pojęcia niepełnosprawność

Określenie niepełnosprawności nie jest jednoznaczne i w związku z tym trudno pojęcie to jednoznacznie zdefiniować. W życiu każdego człowieka pojawiają się okresy większych lub mniejszych możliwości, a także ograniczeń fizycznych oraz deficytów poznawczych. To, co dziś wydaje się łatwo dostępne, w przyszłości może stać się barierą trudną do pokonania. Poza dysfunkcjami wynikającymi z nieszczęśliwych wypadków, istnieje wiele przyczyn pogłębiania się niepełnosprawności wraz z wiekiem. Wbrew powszechnym opiniom, niepełnosprawność to brak dostosowania funkcji organizmu do warunków, w jakich się znajduje.

Zgodnie z definicją Światowej Organizacji Zdrowia (WHO),

„osoba niepełnosprawna to taka, u której istotne uszkodzenia i obniżenie sprawności organizmu powodują utrudnienia, ograniczenia lub uniemożliwienie sprawnego funkcjonowania w społeczeństwie, z uwzględnieniem takich czynników jak płeć, wiek oraz warunki zewnętrzne”.

Natomiast na gruncie prawodawstwa polskiego Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (art. 2 pkt 10) definiuje niepełnosprawność jako

„trwałą lub okresową niezdolność do pełnienia ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności skutkującą niezdolnością do pracy”.

Zgodnie z art. 1 tej ustawy, za osobę niepełnosprawną uznaje się osobę, której niepełnosprawność została potwierdzona orzeczeniem:

1. o zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności: znacznego, umiarkowanego lub lekkiego;
2. o całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy na podstawie odrębnych przepisów;
3. o niepełnosprawności wydanym przed ukończeniem 16. roku życia.

Z kolei zgodnie z §1 pkt 1 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 lipca 2015 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży

niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z 2015 r., poz. 1113 z późn. zm.), uczeń z niepełnosprawnością to osoba, która jest:

- niesłyszącą albo słabosłyszącą,
 - niewidoma albo słabowidząca,
- lub też charakteryzuje się
- autyzmem (w tym z zespołem Aspergera),
 - niepełnosprawnościami sprzężonymi,
 - niepełnosprawnością intelektualną (w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym),
 - niepełnosprawnością ruchową (w tym z afazją).

Określenie „osoba z niepełnosprawnością” („osoba niepełnosprawna”) może zatem pojawić się na różnych etapach życia ludzkiego, w wyniku różnych zdarzeń i sytuacji.

Osoby z niepełnosprawnościami można klasyfikować według różnych kryteriów, m.in. rodzaju niesprawności, momentu jej wystąpienia czy stopnia niepełnosprawności. Biorąc pod uwagę rodzaj niesprawności, wyróżniamy:

1. Osoby z niepełnosprawnością **sensoryczną** – uszkodzenia narządów zmysłu:

- osoby niewidome i słabowidzące,
- osoby niesłyszące i słabosłyszące.

2. Osoby z niepełnosprawnością **fizyczną**:

- osoby z uszkodzeniem narządu ruchu,
- osoby z przewlekłymi schorzeniami narządów wewnętrznych.

3. Osoby z niepełnosprawnością **psychiczną**:

- osoby z niepełnosprawnością intelektualną,
- osoby chore psychicznie, z zaburzeniami osobowości i zachowania, cierpiące na epilepsję.

4. Osoby z niepełnosprawnością **złożoną** – dotknięte więcej niż jedną formą niepełnosprawności, np. osoba niewidoma z upośledzeniem umysłowym, osoba z uszkodzeniem narządu ruchu i zaburzeniami psychicznymi.

Wszystkie osoby z niepełnosprawnościami, bez względu na jej charakter, stopień i zaawansowanie, powinny zostać objęte rehabilitacją. Zgodnie z art. 7 ust. 1 wspomnianej ustawy, rehabilitacja osób z niepełnosprawnościami to

„zespół działań – organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych – mających na celu osiągnięcie możliwie najwyższego poziomu funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej, przy aktywnym udziale tych osób”.

Rehabilitacja polega zatem na:

1. Przygotowaniu do podjęcia pracy;
2. Przygotowaniu do samodzielnego funkcjonowania w życiu codziennym;
3. Przywracaniu sprawności uszkodzonych organów lub usprawnianiu ich funkcji;
4. Tworzeniu odpowiednich warunków w środowisku społecznym i fizycznym.
5. Umożliwieniu korzystania z różnych form kształcenia;

Osoby z niepełnosprawnościami oraz ich rodziny wymagają szczególnego wsparcia i opieki. Pokonywanie skutków niepełnosprawności przyczynia się do osiągnięcia optymalnego poziomu życia. Działania skierowane do osób dotkniętych niepełnosprawnościami i ich rodzin są niezbędne dla zwiększenia aktywności tej grupy społecznej. Wszelkie inicjatywy służące rehabilitacji społecznej i zawodowej oraz przestrzeganiu praw osób niepełnosprawnych są kluczowe dla poprawy ich warunków życia.

1.2. Orzecznictwo o niepełnosprawności

W polskim systemie prawnym funkcjonują obecnie dwa podstawowe systemy orzekania:

- a. zaliczenie do jednego ze stopni niepełnosprawności – na podstawie przepisów ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2023 r., poz. 100);
 - b. orzekanie o niezdolności do pracy – na podstawie przepisów ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2022 r. poz. 504 ze zm.).
- Poniżej zostaną krótko scharakteryzowane powyżej wymienione systemy orzecznictwa.

Orzeczenie o zaliczeniu do jednego ze stopni niepełnosprawności.

Na podstawie przepisów ustawy o rehabilitacji można uzyskać orzeczenie o zaliczeniu do: – znacznego; – umiarkowanego; – lekkiego; stopnia niepełnosprawności. W zależności od stopnia naruszenia sprawności organizmu oraz jej wpływu na zdolność do pracy oraz ewentualny obowiązek sprawowania opieki lub pomocy innym osobom można zostać zaliczonym do jednego z tych stopni niepełnosprawności.

Tak więc, do znacznego stopnia niepełnosprawności zaliczane są osoby z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolne do pracy albo zdolne do pracy jedynie w warunkach pracy

chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji.

Natomiast do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności zostaną zaliczone osoby z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolne do pracy albo zdolne do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagające czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych.

Z kolei lekki stopień niepełnosprawności orzekany jest w stosunku do osób z naruszoną sprawnością organizmu, powodująca w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną, lub mająca ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne.

Orzeczenie o zaliczeniu do jednego ze stopni niepełnosprawności wydają (w składzie co najmniej 2-osobowym) zespoły orzekające: – w I instancji powiatowe zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności; – w II instancji wojewódzkie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności. Orzeczenia wydawane są na wniosek osoby zainteresowanej – do wniosku należy dołączyć wszelką dokumentację medyczną, potwierdzającą posiadane schorzenie. Właściwość miejscową zespołu określa się na podstawie miejsca stałego pobytu. Przepisy rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności (Dz. U. z 2021 r., poz. 857 z późn. zm.) regulują kwestie związane z orzekaniem o niepełnosprawności. Orzeczenie o zaliczeniu do jednego ze stopni niepełnosprawności stanowi podstawę do korzystania z ulg i uprawnień na podstawie odrębnych przepisów, w tym na podstawie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudniania osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2023 r., poz. 100).

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 lutego 2002 roku w sprawie kryteriów oceny niepełnosprawności u osób w wieku do 16 roku życia (Dz. U. z 2002 r. nr 17 poz. 162 z późn. zm.) osoby, które nie ukończyły 16 roku życia uznawane są za osoby niepełnosprawne, w przypadku naruszonej sprawności psychicznej lub fizycznej, której okres trwania przewiduje się powyżej 12 miesięcy, z uwagi na wady wrodzone, długotrwałą chorobę lub uszkodzenie organizmu, powodując konieczność zapewnienia im całkowitej opieki lub pomocy w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych w sposób przewyższający wsparcie potrzebne osobie w danym wieku.

Orzekanie o niezdolności do pracy

Na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z funduszu ubezpieczeń społecznych można uzyskać orzeczenie o niezdolności do pracy – całkowitą bądź częściową, które stanowi podstawę do wydania decyzji o przyznaniu bądź odmowie przyznania świadczenia (renty). Orzeczenie o niezdolności do pracy wydawane jest wyłącznie w celach rentowych. Niezdolność do pracy definiowana jest jako utrata zdolności do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu oraz brak rokowań odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu.

Za osobę całkowicie niezdolną do pracy uznaje się osobę, która utraciła zdolność do jakiegokolwiek pracy, a za osobę częściowo niezdolną do pracy uznaje się osobę, która w znaczącym stopniu utraciła zdolność do pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji. Orzeczenie wydawane jest na wniosek osoby zainteresowanej.

Aby móc uzyskać decyzję o rencie, należy spełniać następujące przesłanki:

1. być niezdolnym do pracy (tj. uzyskać orzeczenie o niezdolności do pracy wydane przez lekarza orzecznika ZUS);
2. mieć wymagany okres składkowy i nieskładkowy – okresów tych nie muszą udowadniać jedynie osoby, których niezdolność do pracy powstała wskutek wypadku w drodze do pracy lub z pracy;
3. niezdolność do pracy musi powstać w jednym ze wskazanych w art. 57 ust. 1 pkt. 3 ustawy o emeryturach i rentach z funduszu ubezpieczeń społecznych okresach albo nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów – warunku tego nie muszą spełniać osoby, które udowodniły wymagany okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiety i 25 dla mężczyzny oraz są całkowicie niezdolne do pracy.

W zależności od momentu powstania niepełnosprawności inny okres składkowy i nieskładkowy należy posiadać: 1 rok – gdy niezdolność do pracy powstała przed ukończeniem 20 lat; 2 lata – gdy niezdolność do pracy powstała w okresie 20-22 lata; 3 lata – gdy niezdolność do pracy powstała w okresie 22-25 lat; 4 lata – gdy niezdolność do pracy powstała w okresie 25-30 lat; 5 lat – gdy niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 30 lat. Ponadto okresy składkowe i nieskładkowe powinny przypadać w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed dniem złożenia wniosku o przyznanie renty z tytułu niezdolności do pracy lub przed dniem wystąpienia niezdolności do pracy.

Równoważność orzeczeń Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudniania osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2023 r., poz. 100) wprowadza bardzo szeroką definicję legalną osoby niepełnosprawnej. Ponadto przewiduje możliwość równego traktowania orzeczeń o niezdolności do pracy wydanych przez lekarza orzecznika ZUS z orzeczeniami o zaliczeniu do

jednego ze stopni niepełnosprawności, tj.: – orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy i niezdolności do samodzielnej egzystencji traktowane jest na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności; – orzeczenie o niezdolności do samodzielnej egzystencji jest traktowane na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności; – orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy traktowane jest na równi z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności; – orzeczenie o częściowej niezdolności do pracy jest traktowane na równi z orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności.

Osoby, które legitymują się orzeczeniem o niezdolności do pracy wydanym przez lekarza orzecznika ZUS mogą korzystać z uprawnień przewidzianych dla osób z poszczególnymi stopniami niepełnosprawności. Na podstawie przepisów ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudniania osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2023 r., poz. 100) osoby posiadające orzeczenie o niezdolności do pracy, mogą złożyć do zespołu ds. orzekania o niepełnosprawności wnioski o ustalenie stopnia niepełnosprawności. Ustawa o rehabilitacji weszła w życie z dniem 1 stycznia 1998 r. Osoby, które przed tym dniem uzyskały orzeczenie o zaliczeniu do jednej z grup inwalidów, także uważane są za osoby niepełnosprawne w myśl ustawy o rehabilitacji pod warunkiem, że orzeczenie to nadal jest ważne. Orzeczenia te także są traktowane na równi z orzeczeniami o stopniu niepełnosprawności: – I grupa inwalidów – znaczny stopień niepełnosprawności; – II grupa inwalidów – umiarkowany stopień niepełnosprawności; – III grupa inwalidów – lekki stopień niepełnosprawności. W odniesieniu do osób, wobec których orzeczono stałą lub długotrwałą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym, są one także traktowane jako osoby niepełnosprawne w rozumieniu przepisów ustawy o rehabilitacji. Także w ich przypadku stosuje się „przeliczenie” orzeczenia na stopnie niepełnosprawności: – osoby, które pobierają zasiłek pielęgnacyjny traktowane są jak osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności; – pozostałe osoby – lekki stopień niepełnosprawności.